

117

118

Q. B. V.
DISSERTATIONIS,
DE

**P R Æ S E N T I
R E I P U B L I C Æ
L I T E R A R I Æ
F L O R E,**

PARS POSTERIOR,

QUAM,
SUFFRAG. AMPLISS. FAC. PHILOS. IN REG.

AD AURAM ACADEMIA,

MODERANTE

HENRICO HASSEL,

ELOQUENTIÆ PROFESS. REG. & ORD.

PRO LAUREA

PUBLICÆ DISQUISITIONI SUBJICIT

STIPENDIARIUS REGIUS,

ANDREAS ABR. HAGELBECK,

W. G.

IN AUDITORIO MAJORI DIE XXVII. JUN.

ANNI MDCCLIV.

H. A. M. S.

ABOÆ, Impressit Direct. & Typog. Reg. M. Duc. Fin-
land, JACOB MERCKELL.

SÆRÆ M: TIS
MAGNÆ FIDEI VIRO,
REVERENDISSIMO PATRI AC DOMINO.
**ENGELBERTO
HALENIO.**

S. S. Theologiæ DOCTORI
Consummatissimo,
Dioeceseos Scarenfis EPISCOPO,
Eminentissimo,
Ven. Confist. PRÆSIDI
Gravissimo,
Gymnafii Scholarumque per Dioecesin EPHORO
Adcuratissimo.
MÆCENATI SUMMO.

Nא יחור לך איש גדול ונורא מאד והואיל
עבדך לבוא לפניך היום בעשרת הדברים
האלה יחסרו כל מתק כרוב העסקים ובהמן אשר
פחגור יכתירוך יזמם ולילח לוי הגנה ירא לבי בקרב
ונכהלה בפשי מקרוב אל תפארת כבוד עזובי כי א
נפלאו בחלי חסדיך לכל אדם ומימיהם לא יכזבו
רבים כתהומות כלב י לחם טעם ונעים הוא
מהלכ

מחלב וטוב מיין ושמןם מתוק מדבש ולולפת צופים
על כן שמחתי כשמע טובתך כשמחח ברית ראשי
בשמים ועתה שמחני כרוב חסדיך ובגודל רחמיך יקבל
בזרע הנתוויה זכחי כמזבח גאותך שעה נא ממשכן
כבודך אל קתורת חסדי אשר עננהו עבות וגבו
כשמים על כן אוש האלהים תשעה נא אל משאלותי
ותשלים הפצי כאשר שאלו עיני תשוקתי ותתן שמחה
כלבי מעלון רשעים בעת דגנם ותורושם רבו ותעלונה
כליותי בקרבי בגילה ורנן בהיות נשמתי כי תקום
כל לשוני אתי לשור לאדוני שיר המעלות כי הגדלת
לעשות עמדי חסד ואמת היום הזה ואלהים אשר
הציבך כהן הגדול וראש קהלתו יתן בקרבך רוח תכונה
ועצה להיות לצור מעוז ולמגדל עוז לכל הטובים
היושב בשמים ישגיח אליך לברכה ככרבה הגדולה
ולא ימצא בארץ איש כמוך בימינך יהי ארך ימי
ובשמאלך כבוד וחור פרוה תפחה כארו אלהים
כל ימי חיך

REVERENDISS. NOMINIS TUI

Devotissimus cultor,
ANDREAS ABRAH, HAGELBECK.

VIRO Amplissimo atque Celeberrimo,
**D^N. ALGOTHO A.
SCARIN,**

Hist. & Philos. Civ. PROFESSORI Reg. & Ord.
Acad. Aboëns. Biblioth. PRÆFECTO adcuratissimo,
Societatis Literariæ Upsal. MEMBRO dignissimo,
MÆCENATI MAGNO.

*AN*nuæ dum Veteres celebrabant festa Deorum,
Sic erat alma Ceres frugum veneranda corollis,
Phæbo vibranti fulgentia lumina taurus
Vite data Bacchus, lauro colebatur Apollo,
Nunc Mæcenates, Auraici Numina Pindi,
Cornigeri desunt tauri niveæque juvencæ,
Indiga consultat pietas, num forte papyros
Crimen erit, timeo, tam vilia dona tulisse;
Ast nullus dubito, Patroni fronte sereni,
Alta simul calido fundam de pectore vota,
Vita, salus, fortuna, decus, generosa voluptas
Nulla prius vasto labentur flumina ponto,

CELEBERRIMORUM

REVERENDISS. NOMINIS TUI

Humili-
ANDREAS A.
HAGELBECK

Amplissimo atque Celeberrimo VIRO,
**D^N. CAROLO ABRAH.
CLEWBERG,**

L. L. O. O. & Gr. in Acad. Aboëns. PROFESSORI
Reg. & Ord.
Consistorii ibidem ADSESSORI gravissimo,
MÆCENATI MAGNO.

*C*erta Deo certo munera rite dabant,
Quæ præerat segeti, quæ Dea messis erat,
Cornibus auratis victima grata fuit,
Omnia quis numeret dona dicata Diis?
Dicite, quo deceat vos celebrare modo?
Laurus abest viridis, vitis opima simul,
Ausit thuricremis sacrificare focis.
Magna decent magnos munera namque viros,
Quin pia mens placeat, sit vel egenæ manus.
Conferat Omnipotens, quod mea Musa nequit.
Vestra palata beent tempus in omne, precor.
Cessat ab ingenua quam pietate cliens.

NOMINUM VESTRORUM

Humili-
ANDREAS ABRAH.
HAGELBECK

Admodum Reverendo atque Praclarissimo Viro
Dn. Mag. NICOLAO SYNNERBERG,
PASTORI in HÅGÅRD meritissimo, adjacentisque Districtus
PRÆPOSITO vigilantissimo, Avunculi loco ætatem
colendo.

Perquam Celebris atque Praclarissimo Viro,
Dn. Mag. SVENONI HOOFF,
Utriusque Svadae Romanae in Illustri Gymnasio Scarenfi LECTORI
longe meritissimo, Vener. Consist. ADSESSORI gravissimo,
PATRONO, qua par est veneratione prosequendo.

Plurimum Reverendo atque Clarissimo Viro,
Dn. JOHANNI BECKNER,
PASTORI in Hwahlstad dignissimo, Avunculi loco perpetim
devenerando.

Plurimum Reverendo at-
Dn. NICOLAO
PASTORI in Tådene laudatissimo, FAULTORI cer-

Consideranti Patroni & Fautores, mihi, quae in me extare
quae sunt maxima. Nam quoad longissime possum in praeco-
ecetatem dispartivit Providentia, ut ab ipsis cunis ad
Quo acerbior erat casus pueritiae b. Parente orbatae, eo vivacior
effecit, ut sanctae cladis memoria deleta videatur omnis. Vos post-
totum illud tempus, quod apud Camoenas Vestras transegi, & sua
insignis Vestri favoris exhibuistis documenta, quam quae, si vel Tullia-
dicam de continuata Vestra benignitate, sine qua lucem non vi-
liis Vestris carissimis paucos ante annos Dux datus, ea expertus
Haec tanta beneficia, Patroni & Fautores, licet satis eloqui ne-
ria. Patiamini igitur, humillime rogo, ut hanc Vobis consecrem
mi tesseram. Dignitatem munusculi si respicitis, Patroni, nulla
turam, b. e. summam. De caetero, Vos jubeat Summus rerum
citate, quam in his terris unquam adsequi licet, quo habeant Pa-
de quo jure sibi gratulari queant.

Adm. Rev. Praclariss. Plur.
Cultor Obser-
ANDREAS ABRAH,

Admodum Reverendo atque Praclarissimo Viro,
Dn. Mag. MICHAËLI LEBELL,
Ecclesiarum, quae Deo in Ulfsby & Björneborg colliguntur, PA-
STORI & PRÆPOSITO meritissimo, Scholae Trivialis ibidem IN-
SPECTORI accuratissimo, NUTRITIO antehac propensissimo.

Perquam Celebris atque Praclarissimo Viro,
Dn. Mag. ANDREÆ H. FORSSENIO,
Logices & Metaph. in celebri Gymn. Scarenfi LECTORI lau-
datissimo, Ven. Consist. ADSESSORI æquissimo, PATRONO
quavis pietate ætatem colendo.

Plurimum Reverendo atque Clarissimo Viro,
Dn. ERICO FORTELIO,
PASTORI in Sastmola vigilantissimo, NUTRITIO antehac
propensissimo.

que Clarissimo Viro,
WENNER,
tissimo, quavis observantia colendo.

voluistis beneficia, tanta haec visa sunt, quanta esse solent ea;
teritum tempus respicere, benignitatem Vestram ita ad omnem meam
praesens usque tempus in Vobis mihi non defuerit patrocinium.
est sensus Vestrae, Fautores Cognati, erga me gratiae, quae id
ea Patroni Optimi, & Praeceptores antehac fidelissimi, per
vissimam exquisitissimae eruditionis Vestrae ambrosiam hausi, plura
na adisset, facundia eisdem digne praedicandis sufficeret, ut nihil
disset praesens opella. A Vobis denique, Patroni Propensissimi, si-
sum benignitatis pignora, quibus demerendis aetas non sufficit.
queam, eorum tamen apud me nunquam intermoritura est memo-
opellam, in certissimam animi gratissimi pariter ac devotissi-
est, si pietatem offerentis, eam spondeo beneficiis vestris parem fu-
Stator ad extremos usque vitae humanae terminos ea frui feli-
tria, Ecclesia, Literae, Familiae Vestrae, Clientes denique omnes,

Rev. NOMINUM VESTRORUM
vantissimus,
HAGELBECK,

Philosophiæ CANDIDATO,
Dn. ANDREÆ A. HAGELBECK,

morum concinnitate atque eruditionis laude Clarissimo.

S. P. D.

Qui genuinam colunt amicitiam, ex omnibus amicorum
calibus propriam æstimant fortunam. Si duris exer-
centur fatis, dolore adficiuntur; si rebus utuntur se-
cundis, voluptate perfunduntur. Verbo ut rem complectar,
amantibus omnia sunt communia. Noli ergo mirari, Amice in
paucis Dilecte, quod ex felicioribus Tuis successibus semper
maximam percepi lætitiã. Etenim a teneris inde unguiculis in
Te alterum habui eundem, TUAM fidem TUAMQUE integrita-
tem innumeris expertus documentis. Nec familiarem Te me-
liorem optare potui. Nam nativam morum probitatem pulcher-
rimis doctrinæ ornamentis ad tantum evexisti fastigium, ut
dictu sit difficile, utrum virtute charior, an eruditione clarior
existimandus sis. Qui amabilem sectantur honestatem, in Te
tersissimum ejus speculum inveniunt; qui erudita colunt studia,
in Te lætissimum industriæ exemplum habent. Ad omnia e-
nim præclara natus, ac destinato Numinis consilio factus vi-
deris. Ut ingenium felicissimum & perspicacissimum judici-
um Divina TIBI concessit munificentia; ita diligentia plane sin-
gulari omnes animi dotes quam felicissime perpolivisti. Te-
statur hoc copiosissimus eruditionis adparatus, cujus proma
veluti conda est præfens hæc dissertatio; qua id obtinebis, ut
omnes TIBI honores, etiam non ambienti, ad fores veniant.
Gratulor TIBI, mi HAGELBECK, hæc omnia, Gratulor Tuis,
Gratulor mihi. Quod reliquum est, voveo, velit Summus
rerum Arbiter ditissima sua gratia efficere, ut pulcherrima
lauri corolla, quæ Te propediem expectat, amplissima vir-
tutis præmia semper habeat sequacia

Tuus totus,
ANDREAS SVENONIS EDBLAD.

§. XVII.

AD reliquas jam progredimur scientias, qua-
rum in vita humana, eadem sæpe atque illa-
rum, quas parte priori attigimus, & quan-
doque major est utilitas atque necessitas. In
ordine scientiarum primum tenere locum so-
let Logica, quia ejus est officium, in veritate in-
venienda & ordinanda cæteris inservire. Si ex mul-
titudine librorum progressus in disciplinis esset judican-
dus, hæc, si non reliquis præstaret omnibus, pau-
cissimis esset secunda. Tot enim extant Logicæ A-
ristotelicæ, Cartesianæ, Wolfianæ, Eclecticæ, & alio-
rum aliæ, ut earum nec sit numerus nec finis; sed
plerique horum auctorum scripserunt de charta in
papyrum. Atque regulæ istæ generales, quarum in
omni scientia est usus, pauciores & clariores esse
debent, quam ut prolixas adeo commentationes re-
quirant. Nec tamen ita facile est, ut multi sibi per-
svadent, Logicos partus edere; in cæteris namque scien-
tiis bene versatus sit oportet, qui vel universali hoc
modo viam aliis monstrabit. Quod autem singulæ
disciplinæ habent particulare, id in singulis est quæ-
rendum. Ut ratio & experientia duo sunt illi fon-
tes,

gnoscentur, Theologiam Naturalem tradere. Hanc viam ingressi sunt Derhamus, Raijus, Nieuventyr, & præter hos alii plures, qui partem quandam Scientiæ Naturalis eum in finem sibi tractandam delegerunt. Quod hæc methodus vera sit ac genuina, nullum est dubium. Rerum enim existentium noticia omnis in experientia fundamentum habere debet; & qui oculis conspici non potest, ex operibus cognoscendus est DEUS, quod ipsa quoque revelatio docet. Quum abstractæ speculationes vel in scepticismum desinunt, vel atheismum, quæ experientiæ superstructa est, cognitio inconcussa manet, & summi Creatoris venerationem excitat augetque. Sic Theologia Naturalis eam accepit lucem ac certitudinem, de qua nostra sibi ætas jure meritoque gratulatur.

§. XIX.

NEque Psychologiæ sui desunt cultores. Id vero dolendum, quod ut olim, sic recentiori ætate extiterunt, quibus de homine monstrosas omnino opiniones procudere placuit. Ut enim quidam corporis, ita alii mentis existentiam negarunt. Quomodo disputandum sit cum illis, qui ejusmodi protrudunt portenta, difficulter capio. Quem enim rationibus locum concedet, qui suum corpus, & quæ extra illud sunt, ac sensus adficiunt, omnia mera phantasmata esse adserit? Vel quid expectandum est ab eo, qui omnes, quæ unquam inventæ sunt & cultæ, scientias & artes, omnia hominum negotia, publica & privata machinæ, ex necessitate agenti tribuit? Vix mihi persuadeo, hos serio agere; sed potius

tius vel ingenii ostentandi causa, vel per malitiam talia proferre. Manifestum autem est, quod hæc dogmata religionem, leges, judicia & omnem disciplinam tollant; quare in Republica bene constituta tolerari non debent. Nec rationibus & argumentis, sed fustibus & virgis, qui talia evulgant, refutandi videntur; de quo cur conquerantur, secundum sua ipsorum principia non habent. Nam, qui nullum dari corpus adfirmat, de malis corpori inflictis indignari non debet; & qui se aliosque nihil nisi machinas esse dicitur, si aliæ in suam irruant machinæ, cur stomachabitur? Alii, licet mentem a corpore distinctam esse concedant, nihilominus libertatem ejus impugnant, quasi vero intima experientia non persentiscerent, se, quid bonum sit, quid malum intelligere, illud eligere, hoc averfari posse; qua facultate qui gaudet, liber est, si id vel maxime neget, nec alia libertas est possibilis, vel cogitari potest. Neque credibile est, hanc veram eorum esse sententiam, sed manifestissimam veritatem adgredi valere, singulare ingenii specimen videtur, quum certissimum sit stultitiæ documentum. Quemadmodum hæc tristia sunt, & inter nostri temporis maculas referenda; ita lætum & honorificum, quod mentis humanæ existentia & a corpore distinctio, vires & operationes, atque etiam libertas nunquam solide magis adsertæ fuerint & explicatæ. De cætero, quum vires ingenii humani, tam in negotiis, quam scientiis artibusque variis se exserant ac manifestent, & historia & inventa plenius intellecta veram mentis notitiam illustrent amplificantque.

§. XX.

tes, ex quibus derivanda est omnis humana cognitio; ita qui certis, perspicuis & necessariis utramque regulis instruunt, omne tulisse punctum haud immerito censentur. Atque, quum rationem & experientiam optimo successu conjunxerint Mathematici, quod Logicum omnino artificium est, non injuste quod suum est, repetit Scientia Rationalis, & in proprio excolit fundo. Sed quidam Logici, dum rigide nimis imitari volunt Mathematicos, & in omnibus minutis ad eorum exemplum se conformare, ea quandoque ingerunt, quæ cum methodo Logico-mathematica necessarium nexum non habent, & a reliquarum disciplinarum indole abhorrent, quod Wolfius ejusque sectatores ad nauseam usque fecerunt. Et, ne injuriam illis facere videamur, prodeant magno numero supervacaneæ illæ definitiones, veritarum planissimarum demonstrationes prolixæ, eorundem repetitiones multifariæ, atque alia id genus, quæ omnium oculis obversantur. Id vero nocentissimum est, quod conclusiones, ex falsis principiis longa serie deductæ, hac methodo coloratæ, pro certissimis veritatibus venditantur. Sed abusus non tollit usum. Id certe negari nullo modo potest, quod Logica, ex quo eam tractare cœperunt Mathematici, in meliorem longe redacta sit formam, & novam prorsus induerit faciem. Initium fecit Cartesius cum sectatoribus suis, sequebatur Tschirnhausius, hunc Croufazius & alii exceperunt; quin etiam apud Wolfium, in hac præsertim disciplina, multa quantivis pretii inveniuntur.

§. XVIII.

§. XVII.

UT apud omnes, qui unquam extiterunt, populos, aliquis erat sensus religionis; ita nec defuerunt apud gentiles, qui unum esse rerum omnium Auctorem & Governatorem, Eundemque potentissimum, sapientissimum, justissimum & optimum statuerent: sed plurimi eorum, etiam qui supra vulgum sapere volebant, atque inter hos quoque Philosophi, falsas omnino & erroneas de DEO foverunt opiniones. Et, quod de Græcis dictum est §. II. in alios quadrat. Hæc monstra per religionem Christianam, quæ Theologiam Naturalem veram complectitur, exterminata, diu abfuerunt. Post literas vero renatas, quum gentilium libros pervolvere cœpissent multi, eorum quidam inde imbiberunt impietatem, & atheismum ex orco revocandum susceperunt. Ut alios præteream, unum Spinozam nominasse suffecerit, qui systema atheisticum consignavit. Impia veterum dogmata, ad quæ provocat Spinoza, ita examinavit & discussit Cudvorthus in Systemate Rationali, ut opus hoc generi humano honorificum esse, jure dixerit Johannes Clericus. Spinozam Poiretus, Bentlejus, Clarkius, alique retulerunt. Atque nititur systema Spinozæ notionibus Ontologicis falsissimis, quarum absurditatem, qui vel tantillum habet ingenii, primo intuitu animadvertere potest. Quemadmodum deprehensum est, per vanitates istas Spinozam aliosque in transversum fuisse abreptos, ita viris cordatissimis visum est consultum, ex consideratione mundi, rerumque in eo occurrentium, quatenus per experientiam co-
gno-

§ XX.

Quemadmodum cunctas apud gentes aliqua fuit religio, ita nec ullus inventus est populus, omnis Doctrinæ Moralis expertus; quæ si non libris ubique fuerit comprehensa, institutis tamen, traditione & consuetudinibus continebatur. Ubi vero cum vitæ cultu floruerunt scientiæ, heic ex professo quoque tractata est Morum Disciplina. Si quæ varias apud gentes vel usu recepta, vel a doctis tradita fuerant dogmata Moralia spectemus, ut multa in illis probanda, ita nec pauca in iisdem falsa & rejicienda occurrunt. Hi gentilium errores qua magnam partem correcti & sublati sunt per Christianam religionem, cujus Doctrina Moralis optima est & perfectissima; quædam tamen altius infixæ remanserunt. Atque, ut quod res est dicamus, ipsi Doctores Christiani hic aliquid humani sunt passi; nam vel sententiarum Sacrarum Literarum minus recte adsecuti, inter mandata Divina quandoq; referrebat, quæ talia non erant, vel dogmata, quæ Christianis consentanea, saltem iisdem non advertebantur, quum re tamen vera aliter essent comparata, adoptabant. Hinc factum, ut in monumenta horum Doctorum, qui honorifico Patrum nomine compellari solent, nonnulla irrepererint, quæ veræ Morum Philosophiæ probari non possunt. Deinde, quantum crevit papismus, tantum hæc disciplina decrevit. Tandem a Scholasticis ita est corrupta, & in farraginem inanum subtilitatum conversa, ut parum omnino veri & solidi retinuerit. Qui plurimos errores morales detexerunt Reformatores, Philo-

Philosophiam quoque Scholasticam fortiter adgredebantur; sed nihilominus Aristoteles cum sua Ethica inveteratam retinuit auctoritatem. In hoc statu res permansit, usque dum exiit magnus ille Grotius; cui non satis est visum, de summo tantum bono virtutibusque & vitiis agere, sed per amplissima vitæ humanæ & civilis spatia justum ab injusto discernere placuit. Hic Jus Naturæ in formam scientiæ primus redegit, & omnem vastæ suæ eruditionis apparatus ad opus hoc illustrandum ornandumque adhibuit; quod quanti in Republica Literaria æstimatum sit, vel ex commentatorum & epitomatorum multitudine colligi potest. Jus Naturæ & Gentium secundum disciplinam Hebræorum contempsit Seldenus; qui proinde limites scientiæ hujus, ex lumine tantum rationis tradendæ, transgreditur. Quæ ad hanc disciplinam pertinent, libro de Civitate non pauca interruit Hobbesius; sed eam destruit porius quam extruit, dum omne justum & injustum discrimen ex uno Principum arbitrio suspendit. Quod a Grotio bene cœptum erat & longe protractum, id in multis emendavit, illustravit, supplevit & perfecit Puffendorfius; cujus opus de Jure Naturæ & Gentium, ejusque compendium de Officio Hominis & Civis, vel ringentibus adversariis, singularem illam in Republica Literaria dignationem obtinuerunt, quam adhuc tuentur & perpetim tuebuntur. Puffendorffium limare voluit Christianus Thomassius, quod ita præstitit, ut Legem Naturæ in consilium transformaverit. Principium justum, honestum & decorum, quod pro invento

vento hecatombe digno habet, nihil continet, quod ab aliis dictum non fuerat, & quibus destinatum est, solvendis haud sufficit nodis. Post hunc Christianus Wolfius Scientiam Moralem methodo sibi consueta, h. e. Mathematica pertractandam suscepit, de qua §. XVII. adducta etiam in hæc ejus opera quadrare, qui a partium studio fuerit alienus, negaverit nemo. Præterea per hanc pariter tractationem Ontologiæ suæ opes ita dispensat, ut Philosophiam Scholasticam ex inferis excitare ipsi fuisse propositum videatur. Multi deinde alii nova principia & demonstrationes novas excogitarunt, qui tamen sic tractationem instituunt plerique omnes, ac si una hæc solvenda esset quæstio: Quid agendum aut omitterendum sit, ut conservetur ac promoveatur salus & felicitas generis humani. Sic, quæ per Grotium atque Puffendorffium excitata fuit Scientia Juris Naturalis, plurimos deinde & prope innumeros nacta est cultores, inter quos Buddæum, Barbeyracium & Coccejus honoris causa nominamus, eo jam ascendit, ut, si non summum attigit fastigium, eidem tamen proxima videatur.

§. XXI.

CUM Scientia Morali arctum habet nexum, saltem habere debet Civilis. Politicam Græcorum & Romanorum attigimus §. §. II. & III. Sub papismo autem, ut Doctrina Moralis in miserum redacta fuit statum, ita vera Politica propemodum periit. Regnum enim papisticum multa continet, quæ cum

cum saniori Politica conciliari nullo modo possunt; & jura Principum tantum non omnia devoraverat imperium papale. Reformatio autem religionis Principibus sua jura restituit, & veræ Politicæ locum fecit. Solet hoc vitio verti Principibus, quod ob utilitatem propriam opus reformationis promoverint; sed nullam video rationem, quo minus aperte fateri potuerint, inter alias, cur huic negotio favorint causas, hanc etiam fuisse, quod ea, quæ contra omne jus ac fas sibi fuerant ablata, recuperare voverint. Postquam excoli cœpit Scientia Juris Naturalis, etiam hæc de juribus Imperantium doctrina magis est explicata, & clarissima in luce posita; prout multa alia, ad Scientiam Civilem spectantia, suis operibus inseruerunt Juris Naturalis Scriptores. De cætero, libri Politici jam extant magno numero, & quidem a Gallis, Italis, Hispanis, Anglis, Germanis aliisque editi, quos recensere nostrum non est, & recenserunt multi, qui Bibliothecas Politicas consignarunt.

Quod si Prudentiam Civilem, quæ in ipso orbe se præbet conspiciendam, attingere licet, in hac, recentiori tempore quædam occurrunt observatione dignissima. Fœdera populorum in ampliora jam spatia, quam unquam antea, se extendunt, adeo, ut omnia fere Europæ regna duobus systematibus magnis sint comprehensa; quo instituto, si bella & injustæ oppressiones, quod a Divina Clementia sperare licet, præveniantur, nihil societati humanæ salubrius potuit excogitari. Bella quoque, quæ horrenda